

ES KRYŽKELĖ: PERTVARKA AR ŽLUGIMAS? (2)

Vytautas RADŽVILAS
VU profesorius, filosofas

Žinoma, kol kas sunku tikėtis, kad tokia griežta diagnozė - būtent, jog ES dabartiniu savo pavidalu serga mirtina liga, - bus lengvai ir greitai visų pripažinta. Dėl jos dar kurį laiką virs tokia pat arši ideologinė ir politinė kova, kokie buvo Sovietų Sąjungoje iki pat jos griūtis trukę įnirtingi ginčai dėl komunistinės sistemos ir pačios imperijos gyvybingumo vadinamosios „pertvarkos“ laikotarpiu. Juk blai viai ir sąžiningai diagnozuoti ES kamuojančią ligą yra tolygu pripažinti, kad vieninga Europa iš pat pradžių buvo statoma ant šleivų idėjų pamatų ir net keletą dešimtmečių vedama ne tuo keliu - tiesiog į niekur. Tačiau tai yra turbūt vienintelė galimybė išgelbėti Europą - ne moraliai ir politiškai bankrutavusį ligšiolinį ES integracijos projektą, bet iš tiesų didingą Europos vienybės idėją. Vieningos Europos idėja ir jos suvienijimo projektai nėra tas pat - būtent ši skirtis yra paskutinis vilties spindulys, neleidžiantis galutinai išblėsti tikėjimui žemyno ateitimi.

1992 m. Maastrichto sutartis, kuria buvo oficialiai įsteigta ES kaip politinis susivienijimas, tapo integracijos lūžio tašku. Ji buvo pasirašyta triumfo dėl ką tik pasiektos pergalės Šaltajame kare su SSRS fone: tada atrodė, kad įkurtosios Sąjungos laukia ilgas klestėjimo laikotarpis ir šviesi ateitis. Šiuos lūkesčius tik stiprino vėlesnė plėtra į Rytus, kai ES narėmis tapo ištisa virtinė pokomunistinių Vidurio ir Rytų Europos šalių. Tačiau šie lūkesčiai pradėjo bliūkti vos po kelerių metų. ES parodytas bejėgiškumas vykstant Rusijos-Gruzijos karui ir tuo pat metu prasidėjusi ekonominė krizė laikytini pirmaisiais akivaizdžiai išryškėjusiais ES struktūrinio silpnumo ir pažeidžiamumo ženklais. Tokių ženklų randasi vis daugiau. Jų prisikaupė tiek, kad ES kaip liberalkomunistinis projektas priėjo savo plėtos ribas ir atsidūrė aklavietėje.

Pagrindinis tokios aklavietės požymis yra milžiniškas atotrūkis tarp neofunkcionalistinių integracijos projektą grindžiančios ir legitimuojančios liberalkomunistinės (kasdiene šneka paprastai vadinamos „leftistine“) ideologijos skelbiamų nuostatų ir ES tikrovės, tai yra jos dabartinės būklės ir funkcionavimo realijų. Šį atotrūkį atspindi keli pamatiniai prieštaravimai. Pirmasis - prieštaravimas tarp ES ideologijos postuluojamų universalų žmogaus teisių ir partikuliarių konkretaus ir apibrėžto politinio darinio piliečio teisių. Šis prieštaravimas pasireiškia tuo, kad teoriškai ES yra įsipareigojusi priimti visus potencialius pasaulio

migrantus, nors grynai fiziškai to niekada nepajėgs padaryti. Antrasis - prieštaravimas tarp europizacijos revoliucijos pasaulinių siekių, arba užmojų sukurti pasaulį be sienų, ir objektyvios būtinybės ir kartu nesugebėjimo tinkamai apsaugoti pačios ES sienas. Trečiasis - prieštaravimas tarp ES deklaruojamos misijos skleisti „europines vertybes“ ir ypač demokratiją visame pasaulyje ir akivaizdaus Sąjungai būdingo „demokratijos deficito“, arba tiesiog nedemokratinės jos valdymo būdo ir praktikos. Ketvirtasis - prieštaravimas tarp

kas šiuo metu vyksta daugumoje Sąjungos šalių, galima nusakyti trumpai - prasideda tautų pavasaris. Atsakas į ES vykstančius šalių ištautinimo ir išvalstybinimo procesus yra atgimstanti ir stiprėjanti šių šalių gyventojų tautinė ir valstybinė savimonė. Visa tai be galo primena Sovietų Sąjungoje „pertvarkos“ laikotarpiu vykusius tautinio atgimimo procesus ir juos politiškai įkūnijusius nacionalinio išsivadavimo sąjūdžius. Višegrado šalyse, pirmiausia Lenkijoje ir Vengrijoje, šis atgimimas jau persikėlė į valstybinės politikos lygmenį. Tai ne-

ti vieningos Europos idėjai, kuri šiuo metu yra smarkiai diskredituota. Atsinaujusi ir atgimusi Europa turėtų būti Europos tėvų išsvajota laisvų tautų ir suverenių valstybių demokratinė sąjunga, galinti pakeisti siekiamą sukurti sunkiai įsivaizduojamą grynai „funkcinę“ ir neabejotinai nedemokratišką federaciją.

Permainų ES siekiančius sąjūdžius ir politines jėgas iš inercijos mėginama toliau marginalizuoti klijuojant jiems „autoritarinio populizmo“, „radikalios dešinės“, „ksenofobijos“, „radikalaus nacionaliz-

lauktų ilgas ir sunkus sveikais pagrindais vykdomos integracijos kelias. Antruoju atveju ES merdėtų toliau ir galiausiai prasidėtų valstybių išsivaikščiojimas su nuspėjama padariniais viso žemyno ateičiai.

Į gyvybiškai svarbų klausimą, kaip turi elgtis ir ką privalo daryti Lietuva šioje situacijoje, kol kas atsakyti vengiama. Apskritai šiuo atžvilgiu Lietuva tebėra gūdas ES užkampis. Jos valdančiojo sluoksnio elgesys smarkiai primena sovietinių pirmtakų laikyseną gorbačiovinės „pertvarkos“ metu - tyliai

► ISTORIJA. SSRS mirtis pripažinta tik po 1991 m. rugpjūčio pučo

oficialiai deklaruojamo ES tikslo laiduoti Europos žemyno gerovę ir saugumą ir nesugebėjimo išpildyti šių pažadų.

ES, nors ir būdama didžiausias pasaulio ūkis, apskritai yra nekonkurencinga ir smunkanti ekonomika, kuri ne tik nepajėgia užtikrinti visuotinės gerovės, bet, priešingai, joje irsta pokariu susiklostęs gerovės valstybės modelis. Lygiai taip pat darosi vis labiau problemiškos žadėtos taikos perspektyvos. Ir dėl to kalta ne tik pokarinį geopolitinį stabilumą bei saugumo architektūrą vis drąsiau griaujančios Rusijos agresyvi užsienio politika. Prie žemyno destabilizavimo prisidėjo ir pati ES, kuri, pamėginusi įtraukti Ukrainą į savąją geopolitinę erdvę, nepasirūpino ir nesugebėjo suteikti šiai šaliai absoliučiai būtinų karinio saugumo garantijų.

turėtų stebinti: Lenkijoje tautinio atgimimo sąjūdžiui vadovauja nuosekliausiai ir ryžtingiausiai su buvusiu komunistiniu režimu kovoję politikos veikėjai, o Vengrija apskritai buvo pirmoji komunistinio bloko šalis, pamėginusi atviro sukilimo keliu ištrūkti iš Sovietų Sąjungos dominuojamos ir kontroliuojamos geopolitinės erdvės. Vakarų Europoje panašių permainų tiesiogine išraiška tapo Didžiosios Britanijos piliečių referendumas dėl išstojimo iš ES.

Į šias permainas oficialiu ES lygmeniu reaguojama daugiaprasmiškai ir priešaringai. Viena vertus, oficialiojoje propagandoje toliau skleidžiamas mitas, kad ES šalyse stiprėja „antieuropinės“ nuotaikos. Sąmoningai nutylima, kad priešinimasis iš pat pradžių ydingam ir galiausiai moraliai ir po-

mo“ ir kitas ideologiškai smerkiančias etiketes, kurios iš esmės niekuo nesiskiria nuo Sovietų Sąjungoje naudotų panašių etikečių. Lietuvos nepriklausomybę atkūręs Sąjūdis taip pat sovietinių ideologų ir propagandinių buvo vadinamas „nacionalistinių ekstremistų ir radikalų“ sambūriu ir greičiausiai būtų šitaip vadinamas ir dabar, nes jo ir šiuo metu ES stiprėjančių tariaimai „radikalų nacionalistinių“ ir „autoritarinių populistinių“ jėgų tikslai ir siekiai labai panašūs. Kita vertus, praktinės politikos plotmėje faktiškai jau pripažįstami ir pradedami įgyvendinti oficialiai vis dar smerkiamų „radikalų“ jėgų reikalavimai. Net iš pradžių aršiai Vengriją kritikavusios šalys taip pat galiausiai ėmėsi saugoti savo sienas, o vizito į Afriką metu Angela Merkel stengėsi įtikinti šio regiono vyriausybes ir gyventojus, kad ES galimybės „svetingai“ priimti migrantus taip pat nėra bekrastės ir jau išnaudotos.

Kuo galiausiai baigsis šis blaškymasis, galima tik spėlioti. Bratislavoje įvykusio ES viršūnių susitikimo metu paskelbtas įsipareigojimas per keletą mėnesių parengti patrauklią ir įkvepiančią Sąjungos ateities viziją reiškia vieną iš dviejų. Arba bus paskelbta ES esminės „pertvarkos“ programa, arba bus apsiribota nieko iš pagrindų nekeičiančių dalinių ir smulkių reformų paketu. Pirmuoju atveju vieningos Europos idėja atgimtų ir

stebėta, kas vyksta Maskvoje, ir laukta, kaip toliau rutuliosis įvykiai. Mūsų dienomis nesiryžtama prisijungti prie Višegrado šalių iniciatyvų atnaujinti ES ir iš inercijos laikomasi įsikibus oficialiosios Briuselio viršūnių linijos. Tai nėra toliaregiška ir drąsi, Lietuvos ilgalaikius interesus atitinkanti politika. Juk turint omenyje šalies geopolitinę ir saugumo padėtį akivaizdu, kad tikėtino ES žlugimo padariniai Lietuvai būtų ypač sunkūs ir nepalyginti liūdnesni negu Vakarų Europos ar net kur kas stipresnėms ir saugesnėms Višegrado valstybėms. Tad atrodytų, jog dera šlietis prie jų ir visokeriopai remti pastangas išgelbėti - tai reiškia iš esmės ir ryžtingai keisti - beviltiškai įstrigusį ir atsidūrusį lemtingoje kryžkelėje Europos vienijimo projektą. Tačiau norint žengti tokį žingsnį reikia siek tiek drąsos ir ryžto pasakyti tai, kas galbūt nepatiktų ES į egzistencinę krizę atvedusių didžiųjų valstybių lyderiams ir Briuselio politinėms ir biurokratinėms viršūnėms. Tai padaryti nelengva. Todėl, kaip ir lemtingais 1939-1940 m. ar sovietinės „pertvarkos“ laikotarpiu, pasyviai ir nežinia ko lūkuriojama. Turbūt vis laukiama Godo...

Parengta pagal prof. Vytauto Radžvilo kalbą, sakytą spalio 18 d. jaunimo sambūrio „Pro Patria“ organizuotoje diskusijoje „Europa po Europos Sąjungos?“. Visas tekstas www.pro-patria.lt

► Gorbačiovinės „pertvarkos“ metu tyliai stebėta, kas vyksta Maskvoje, ir laukta, kaip toliau rutuliosis įvykiai. Panašiai ir dabar žiūrima į Briuselį

Šie prieštaravimai yra iš tiesų fundamentalūs ir liudija gelminę ES krizę, virstančią egzistenciniu visos Europos išgyvenimo ir išlikimo klausimu. Atsakas į šią krizę yra beveik visose ES šalyse pabudęs tautų savisaugos instinktas. Tai,

litiškai žlugusiam ligšioliniam ES integracijos modeliui savaime ne tik nelidija antieuropinių nuostatų, bet, priešingai, gali būti laikomas mėginimu išgelbėti beatodairiškai ir beprasmiškai naikinamą žemyną ir sukurti prielaidas atgim-